

► **FELJTON** **NAJSTARIJE JASLICE U HRVATSKOJ**

kraj Krka čuvaju ice iz 17. stoljeća

Najstarije jasllice s figurama u Hrvatskoj čuvaju se na otočiću Košljunu pokraj Krka, druge po starosti vjerojatno su one u crkvi sv. Nikole u Komizi, a najstarije jasllice s hrvatskim obilježjima su one u crkvi sv. Blaža u Zagrebu

Piše: **MARIJANA MATKOVIĆ, MERI TOMLIANOVIĆ**

Na Badnju večer na Krku brodice su pune vjernika koji se otiskuju s mola u Puntu kako bi pristali na Košljun, smješten tek šest metara iznad mora, gdje se nalazi crkva Navještenja Blažene Djevice Marije. Osim po svojoj prirodnoj ljepoti i bogatoj kulturnoj baštini, ovaj pitoreskni otočić poznat je i po tome što se tu čuvaju najstarije jasllice u Hrvatskoj, tj. jedne od najstarijih u Europi. Riječ je o pet baroknih figura koje potječu iz 17. st., smještenih u kapeli Porođenja, sastavnom dijelu kompleksa franjevačkog samostana. Naime, upravo je franjevačka duhovnost uvelike pridonijela širenju i popularizaciji jasllica. - Franjevci su izravno povezani s jasllicama jer upravo ih je sv. Franjo prvi priredio 1223. u Greciju, a od tada su se najprije širile upravo franjevačkim crkvama, da bi ih kasnije prihvatio cijeli katolički svijet. Upravo nadola-

zeće 2023. slavimo 800. godišnjicu prvih jasllica u Greciju. Kapelica s kipovima jasllica na Košljunu se prvi put spominje davne 1651. te su one među prvim primjercima baroka u ovim krajevima - objašnjava fra Mate Polonijo, jedan od tri stanovnika, tj. franjevaca stalno nastanjenih na otočiću. Figure Isusa, Marije i Josipa te glave magaraca i vola napravio je nepoznati, ali iznimno vješti autor iz doba baroka, navedene 1651. godine, koja je uklesana na kapelici. Prvi koji je davne 1932./33. godine uputio na njihovu veliku umjetničku vrijednost bio je poznati povjesničar umjetnosti Artur Schneider, s našim ostalim povjesničarima umjetnosti. Promatrajući njihovu ljepotu i umjetničku izražajnost, sam Schneider je mišljenja da one predstavljaju rad kipara izučenog u nekoj poznatoj umjetničkoj radionici. ►

◀ Ljepota i vrijednost ovih jaslica prepoznata je i u Europi. Naime, od prosinca 1988. do veljače 1989. košljunske jasllice bile su izložene na europskoj izložbi jasllica u Veroni.

- Na izložbi su privukle veliku pozornost stručnih ocjenjivača te je iznimnom ocijenjena i njihova umjetnička vrijednost. Dobile su vrlo visoku ocjenu i smatrane su jednim od najljepših i najstarijih u Europi. Iste godine Italija je izdala prigodne božićne poštanske markice s njihovim motivom, a isto je učinila i Hrvatska 1991. godine, kad se tog teškog Božića našla usred ratnog vihora - kaže fra Mate.

VIS KRUIE CUJELI BETLEHEM

Jasllice su izradene od polikromiranog drva. Kako prije nikad nisu bile posebno zaštićene te je vrijeme kroz 350 godina učinilo svoje, vapile su za temeljitom obnovom. Restaurirane su 1989. godine, a 2012. ponovno su obnovljene u Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu, kad su otkrivene originalne boje i kad su zasjale u punom sjaju. Tad je uređena kapelica i jasllice su zatvorene staklom, da se zaustavi prodor atmosferske vlage.

Koliko je poznato, po vremenu nastanka druge najstarije jasllice u Hrvatskoj su one koje se nalaze uz crkvu sv. Nikole u Komiži na Visu, koju Višani nazivaju "Muster". Kad je u 17. st. uz izvornu crkvu sv. Nikole dograđen sjeverni dio, podignuta su i dva nova oltara. U jednom od njih smješten je i prikaz Isusova rođenja, podijeljen u dva dijela: u donjoj niši su jasllice, s figurama Josipa, Marije, Djetića, vola i magarca te dvaju anđela i tri anđela svirača, s tim da se pretpostavlja da je figura Djeteta izradena u kasnijem razdoblju. Iznad te niše nalazi se druga s prikazom arhitekture grada, s brojim likovima i životinjama.

- Nažalost, kako je Vis godinama bio zatvoren kao vojna zona, nemamo puno istraživanja o našim jasllicama, vrlo je malo stručne literature i mogu reći da se malo zna o njima. Ljudi nam rijetko dolaze da bi vidjeli baš njih, ali se mnogi oduševavaju kad slučajno uđu u crkvu tijekom obilaska otoka i vide ih te povežu koja je godina uklesana ili primijete te predivne barokne likove, jer su zaista

prekrasne - kaže don Toni Aviani, župnik u Komiži. Na oltaru je uklesana 1692., pa se dugo smatralo da je to godina kad su i jasllice nastale.

IMAJU VELIKU VRIJEDNOST

- Oko toga je važno naglasiti da su istraživanja koja su ovdje vodili stručnjaci prije otprilike tri godine pokazala da ona imaju obilježja umjetnosti iz ranijeg razdoblja. Usporedba sa sličnim jasllicama u Italiji upućuje na mogućnost da su iz dosta ranijeg razdoblja, pa bi se moglo pretpostaviti da je 1692. zapravo godina obnove ili postavljanja na to mjesto. Dakle, sigurno je jedan od najstarijih prikaza Isusova rođenja u Hrvatskoj, a vrijednost mu daje i to što je doista poseban. Naime, u Košljunu imate jednostavan prikaz jasllica s likovima Isusa, Marije i Josipa, dok ovdje, uz taj prikaz, postoji i prikaz cijeloga grada, Betlehema, s minijaturnim figurama koje su izradene do u detalje - priča don Toni Aviani.

Među povijesno važnim jasllicama na našim prostorima su i prve folklorne jasllice s "hrvatskim" obilježjima, odnosno s likovima u hrvatskoj narodnoj nošnji, koje se čuvaju u crkvi sv. Blaža u Zagrebu. Potpisuje ih kipar Vojta Braniša, a nastale su i postavljene tijekom Prvog svjetskog rata, 1917. godine, baš u toj crkvi, čija je gradnja završena nešto ranije, 1913. godine. Nažalost, crkva je danas zatvorena zbog obnove i jasllice su u ormaru, praktički pod skelom, tako da će ove godine ostati zatvorene, kaže nam velečasni Anđelko Katanec.

- Jasllice se čuvaju u drvenom ormaru uz lijevi zid u unutrašnjosti crkve svetog Blaža. Nije mi poznato kad su zadnji put restaurirane, no bilo je to negdje devedesetih i vidi se da bi to bilo potrebno ponovno učiniti jer je boja na njima dosta potamnila. Koliko mi je poznato, vosak u boji u vrijeme kad su izradene je bio skup pa je umjetnik iskoristio otopljeni vosak od zavjetnih svijeća iz naše kapele svetog Roka

i naknadno ga bojio - priča vlač. Katanec detalje koje zna o tome kako su nastale.

Dodaje kako su u tri godine, koliko je u Župi sv. Blaža, jasllice uglavnom zatvorene, odnosno bile su izložene samo u vrijeme Božića.

LIKOVI OD VOSKA SVIJEĆE

Izradene su tijekom 1915. i 1916., neposredno nakon što je mladi Braniša diplomirao na Akademiji likovnih umjetnosti, u klasi profesora Roberta Frangeša Mihanovića. Prostiru se na 3,5 metara četvornog prostora, gdje je raspoređeno čak 150 figura i životinja. Likove je izradio iz otopljenog voska obojenih svijeća. Taj je vosak ponovno topio, da bi ga pretvorio u masu iz koje je mogao raditi figurice. Ističe se da je izrada cijelih jasllica stajala oko 2000 kruna, ističe Vesna Mažuran-Subotić, umirovljena kustosica Glijptoteke HAZU, autorica stručnog teksta o jasllicama u letku kojim je obilježena 100. godišnjica postavljanja.

PREPOZNALI NAŠE JASLICE U SVIJETU

- 1) Komiške jasllice su vrijedne i jer se sastoje od dva dijela - prikazuju Svetu obitelj u donjoj niši i Betlehem u gornjoj niši
- 2) Najstarije hrvatske jasllice s likovima u narodnoj nošnji čuvaju se u crkvi sv. Blaža u Zagrebu
- 3) Od prosinca 1988. do veljače 1989. košljunske jasllice su bile izložene na europskoj izložbi jasllica u Veroni
- 4) Figure komiških jasllica vješto su izrezbarene

Posebne su ne samo po broju likova i veličini djela, nego i zbog toga što se uz štalicu u kojoj je postavljena Sveta obitelj, uz seljake odjevene u svečanu šestinsku narodnu nošnju, razazu predstavnici građanstva, u odijelima i kaputima-pelerinama, što dotad baš i nije bio običaj. Tako je dojam živosti Betlehema još potpuniji. Jasllice simboliziraju Isusovo rođenje i predstavljaju odraz događaja iz razdoblja "živih" jasli u Betlehemu, gdje se rodio Isus, kad je začeta i simbolika likova koji su vezani uz događaj. Glavni lik je Dijete, tek rođeni Isus Krist, uz njega su roditelji Marija i Josip. Uz Svetu obitelj, tu su obično likovi domaćih životinja (krave, ovce, magarci, volovi, janjad..., jer predaja kaže da je Isus rođen u štali, okružen domaćim životinjama). Iznad jasllica postavljamo Betlehemsku zvijezdu, koja je bila vodilja za pastire, narod i tri kralja kad su krenuli prema Betlehemu na vijest o Isusovu rođenju, dok nad njima stoji natpis "Gloria

in excelsis Deo". Slava Bogu na visini. U srednjem vijeku u božićno vrijeme izvodili su se igrokazi koji su prikazivali Isusovo rođenje, kao preteča živih jasllica kakve se i danas često mogu vidjeti u predstavama povodom Božića. Prvi slikovni prikazi Isusova rođenja datiraju još od 4. i 5. stoljeća. U početku su to uglavnom bile likovne minijature u liturgijskim knjigama ili likovni prikazi Kristova života. Primjer takve umjetnosti u Hrvatskoj su čuvene Buvine vratnice Splitske katedrale (djelo Andrije Buvine, slikara i drvorezbara, za koje se smatra da potječu iz 1214.) ili minijatura rođenja Kristova iz Trogirskog evanđelistara (koji se smatra jednim od najljepših beneventanskih rukopisa na svijetu, nastao u razdoblju od kraja 11. do 13. stoljeća). Ti su prikazi bili jednostavni, najčešće samo prikazi Isusa, Josipa i Marije. Kasnije se počinju javljati i životinje (najčešći simboli su magarac i vol te ovce), a onda i jasllice sa

sve brojnijim likovima, počevši od pastira, anđela i tri kralja. Tradicija postavljanja jasllica kakvu danas održavamo potječe iz gradića Greccio u dolini Rieti, u Italiji, gdje je sv. Franjo Asiški 1223. godine postavio prve žive jasllice. Ideja se vjerojatno rodila nakon što je posjetio Betlehemsku špilju tijekom hodočašća u Svetu Zemlju.

OSMIŠLJENE U ITALJI

Odlučio je da će jasllice oživotvoriti tijekom mise, u špilji blizu grada. Pozvao je braću fratre i stanovnike mjesta da se pridruže misnom slavlju, a sv. Bonaventura o noći tijekom koje su nastale prve žive jasllice je zapisao: "Braća su pozvana, ljudi su u zajedništvu pohitali, njihovi glasovi odjekivali su šumom, a tu časnu noć proslavila su mnogobrojna i sjajna svjetla te zvučni psalmi veličanja". Zapisi kažu da je sv. Franjo postavio prazne jasle u špilji te da je doveo živoga vola i magarca pored jasli, kako bi prikaz onoga

što se zbivalo na Badnjak bio što vjerniji, a legenda kaže da mu se tijekom obreda koji je vodio u jasllicama ukazalo dijete - Isus Krist. Običaj postavljanja jasllica najprije se počeo širiti u drugim talijanskim gradovima, a onda i prema Europi. Prve jasllice s posebno izrađenim figuricama za koje svijet dana zna postavljene su u samostanu Fussen, u Bavarskoj, 1252. godine, a prve crkvene jasllice postavljene su u Pragu 1562. godine. Prvi poznati prikaz Betlehemske jasllice u našim krajevima nalazi se na portalu trogirske katedrale sv. Lovre, na kojoj se nalazi i reljef Isusova rođenja koji podsjeća na jasllice. Riječ je o najstarijem srednjovjekovnom portalu na istočnom Jadranu, koji je djelo majstora Radovana iz 1240. godine. Modernije verzije jasllica s figurama u Hrvatsku dolaze iz Njemačke, početkom 17. i tijekom 18. stoljeća, dok su se na sjeverozapadu Hrvatske ustalile kao dio božićnih ukrasa tek tijekom 19. stoljeća. ■